

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Anden Afdeling)

16. februar 2023 *

»Præjudiciel forelæggelse – konkurrence – erstatning for en skade, som er forvoldt af en praksis, der er forbudt i henhold til artikel 101, stk. 1, TEUF – Kommissionens afgørelse om, at der foreligger hemmelige aftaler om prisfastsættelse og forhøjelse af bruttopriserne for lastbiler i Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS) – national civilprocesretlig regel om, at hver part bærer sine egne sagsomkostninger, hvis en påstand tiltrædes delvist, medmindre der foreligger ulovlig adfærd – medlemsstaternes procesautonomi – principperne om effektivitet og ækvivalens – direktiv 2014/104/EU – formål og samlet afvejning – artikel 3 – ret til fuld erstatning for den lidte skade – artikel 11, stk. 1 – solidarisk hæftelse for ophavsmændene til en overtrædelse af konkurrenceretten – artikel 17, stk. 1 – mulighed for, at den nationale retsinstans fastsætter skaden ved et skøn – betingelser – umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt i praksis at opgøre skaden – artikel 22 – tidsmæssig anvendelse«

I sag C-312/21,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Juzgado de lo Mercantil nº 3 de Valencia (handelsret nr. 3 i Valencia, Spanien) ved afgørelse af 10. maj 2021, indgået til Domstolen den 19. maj 2021, i sagen

Tráficos Manuel Ferrer SL,

D. Ignacio,

mod

Daimler AG,

har

DOMSTOLEN (Anden Afdeling),

sammensat af afdelingsformanden, A. Prechal, og dommerne, M.L. Arastey Sahún, F. Biltgen, N. Wahl (refererende dommer) og J. Passer,

generaladvokat: J. Kokott,

justitssekretær: A. Calot Escobar,

på grundlag af den skriftlige forhandling,

* Processprog: spansk.

efter at der er afgivet indlæg af:

- Tráficos Manuel Ferrer SL og D. Ignacio ved abogado Á. Zanón Reyes,
- Daimler AG ved abogados E. de Félix Parrondo, J.M. Macías Castaño, M. López Ridruejo og M. Pérez Carrillo, og Rechtsanwältin C. von Köckritz og H. Weiß,
- den spanske regering ved J. Rodríguez de la Rúa Puig, som befuldmægtiget,
- Europa-Kommissionen ved A. Carrillo Parra, F. Jimeno Fernández og C. Zois, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 22. september 2022, afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 101 TEUF, navnlig det deraf følgende krav om fuld erstatning for den skade, som er lidt som følge af en konkurrencebegrænsende adfærd, og artikel 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder (herefter »chartret«).
- 2 Anmodningen er blevet indgivet i forbindelse med en tvist mellem på den ene side to vejgodstransportvirksomheder, Tráficos Manuel Ferrer SL og D. Ignacio, og på den anden side Daimler AG vedrørende et erstatningssøgsmål anlagt af de førstnævnte virksomheder vedrørende erstatning for den skade, der skyldes en overtrædelse af artikel 101 TEUF, som Europa-Kommissionen havde fastslået, og som var blevet begået af flere lastbilproducenter, herunder Daimler.

Retsforskrifter

EU-retten

- 3 Sjette betragtning til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2014/104/EU af 26. november 2014 om visse regler for søgsmål i henhold til national ret angående erstatning for overtrædelser af bestemmelser i medlemsstaternes og Den Europæiske Unions konkurrenceret (EUT 2014, L 349, s. 1) har følgende ordlyd:

»For at sikre en effektiv privat håndhævelse i henhold til civilretten og en effektiv offentlig håndhævelse fra konkurrencemyndighedernes side, skal der være et samspil mellem begge redskaber, så konkurrencereglerne bliver så effektive som muligt. Det er nødvendigt på en sammenhængende måde at regulere, hvordan de to former for håndhævelse koordineres, f.eks. i forhold til ordningerne for aktindsigt i dokumenter hos konkurrencemyndighederne. En sådan koordinering på EU-plan vil også medføre, at divergerende regler, der kunne skade et velfungerende indre marked, undgås.«

4 11. betragtning til dette direktiv er affattet således:

»I mangel af EU-ret afgøres erstatningssøgsmål efter medlemsstaternes nationale regler og procedurer. I henhold til [Domstolens] retspraksis kan enhver rejse krav om erstatning for den skade, den pågældende har lidt, når der er årsagssammenhæng mellem skaden og en overtrædelse af konkurrenceretten. Alle nationale regler om udøvelse af retten til erstatning for skade som følge af overtrædelse af artikel 101 [TEUF] eller 102 [TEUF], herunder om forhold, der ikke er omhandlet i dette direktiv, som f.eks. begrebet årsagssammenhæng mellem overtrædelsen og skaden, skal overholde principperne om effektivitet og ækvivalens. Dette betyder, at de ikke bør affattes eller anvendes på en sådan måde, at de gør det uforholdsmæssigt vanskeligt eller praktisk umuligt at udøve den ret til erstatning, der sikres ved [EUF-traktaten], eller mindre gunstigt end de regler, der gælder for tilsvarende indenlandske sager. Hvis medlemsstaterne har fastlagt andre betingelser for erstatning i henhold til national ret, f.eks. tilregnelighed, adækvans eller skyld, bør de kunne opretholde sådanne betingelser, såfremt de er i overensstemmelse med Domstolens retspraksis, effektivitets- og ækvivalensprincippet samt dette direktiv.«

5 12. betragtning til nævnte direktiv er sålydende:

»Dette direktiv bekræfter den gældende fællesskabsret vedrørende retten til erstatning for skade som følge af overtrædelse af EU-konkurrenceretten, navnlig om søgsmålskompetence og definitionen af skade, som det fremgår af Domstolens retspraksis, og foregriber ikke en eventuel videreudvikling heraf. Enhver, der har lidt skade som følge af en sådan overtrædelse, kan kræve erstatning for det lidte tab (damnum emergens) og for den indtjening, som denne person er gået glip af (tabt fortjeneste eller *lucrum cessans*), plus renter, uanset om national ret definerer disse kategorier hver for sig eller under ét [...]«

6 14. betragtning til samme direktiv har følgende ordlyd:

»Erstatningssøgsmål i forbindelse med overtrædelse af EU-konkurrenceretten eller national konkurrenceret kræver typisk en kompliceret faktuel og økonomisk analyse. Ofte er det udelukkende modparten eller tredjemand, der er i besiddelse af de beviser, der er nødvendige for at godtgøre et erstatningskrav, og sagsøgeren har ikke tilstrækkelig viden om dem eller adgang til dem. [...]«

7 15. betragtning til direktiv 2014/104 lyder således:

»Beviser er et vigtigt element ved anlæggelse af sag om erstatning for overtrædelse af EU-konkurrenceretten eller national konkurrenceret. Da konkurrenceretlige retssager er kendetegnet ved informationsasymmetri, er det hensigtsmæssigt at sikre, at sagsøgere får ret til at kræve fremlæggelse af beviser af relevans for deres krav, uden at de behøver at angive de konkrete beviser. [...]«

8 43. betragtning til direktivet er affattet således:

»Overtrædelser af konkurrenceretten vedrører ofte betingelser og priser for salg af varer og tjenesteydelser og resulterer i overpriser og anden skade for overtrædernes kunder. [...]«

9 45. betragtning til nævnte direktiv er sålydende:

»En skadelidt, der har ført bevis for at have lidt skade som følge af overtrædelser af konkurrenceretten, skal stadig bevise skadens omfang for at opnå erstatning. Det kræver mange faktuelle oplysninger og kan nødvendiggøre anvendelse af komplekse økonomiske modeller til opgøre skader i sager om overtrædelser af konkurrenceretten. Dette er ofte meget bekosteligt, og sagsøgere har vanskeligt ved at fremskaffe de nødvendige oplysninger til støtte for deres krav. En opgørelse af skade i sager om overtrædelse af konkurrenceretten kan således udgøre en væsentlig hindring for et effektivt erstatningskrav.«

10 46. betragtning til samme direktiv har følgende ordlyd:

»I fravær af EU-regler om opgørelse af skade som følge af overtrædelse af konkurrenceretten er det op til den enkelte medlemsstats nationale retssystem at fastsætte sine egne regler for opgørelse af skade og op til medlemsstaterne og de nationale retter at afgøre, hvilke krav sagsøger skal opfylde for at godtgøre omfanget af den skade, som han har lidt, hvilke metoder der kan anvendes til opgørelse af omfanget, og konsekvenserne af, at disse krav ikke kan opfyldes fuldt ud. Disse krav i national ret vedrørende opgørelse af skade i konkurrenceretlige sager bør imidlertid ikke være mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål på grundlag af national ret (ækvivalensprincippet), og de bør heller ikke gøre udøvelsen af retten til erstatning efter EU-retten praktisk taget umulig eller urimeligt vanskelig (effektivitetsprincippet). Der bør tages hensyn til enhver informationsasymmetri mellem parterne og til, at en tabsopgørelse indebærer vurdering af, hvordan markedet ville have udviklet sig, hvis der ikke havde været en overtrædelse. Denne vurdering forudsætter en sammenligning med en situation, som [pr.] definition er hypotetisk, og kan således aldrig foretages med fuldstændig nøjagtighed. Det er derfor hensigtsmæssigt at give de nationale retter beføjelse til at skønne størrelsen af den skade, der er forvoldt ved overtrædelse af konkurrenceretten. Medlemsstaterne bør sikre, at de nationale konkurrencemyndigheder kan give retningslinjer om opgørelse af skade, når de anmodes om det. For at sikre overensstemmelse og forudsigelighed bør Kommissionen give generelle retningslinjer på EU-plan.«

11 47. betragtning til direktiv 2014/104 er affattet således:

»Til afhjælpning af informationsasymmetri og nogle af de vanskeligheder, der er forbundet med opgørelsen af skader i konkurrenceretlige sager, og for at sikre effektiviteten af erstatningskrav er det rimeligt at formode, at kartelovertrædelser forvolder skade, især gennem en prisvirkning. Afhængigt af sagens faktiske omstændigheder betyder dette, at karteller resulterer i en prisstigning eller hindrer en prisnedsættelse, som ville have fundet sted, hvis der ikke var begået en overtrædelse af kartelreglerne. Denne formodning bør ikke omfatte det konkrete omfang af skaden. Overtrædere bør have mulighed for at afkræfte denne formodning. Denne afkræftelige formodning bør begrænses til karteller som følge af deres hemmelige karakter, hvilket øger informationsasymmetrien og gør det vanskeligere for sagsøgere at fremskaffe de beviser, der er nødvendige for at bevise skaden.«

12 Direktivets artikel 3 med overskriften »Ret til fuld erstatning« bestemmer:

»1. Medlemsstaterne sikrer, at enhver fysisk eller juridisk person, som har lidt skade på grund af en overtrædelse af konkurrenceretten, kan kræve og opnå fuld erstatning for denne skade.

2. Fuld erstatning skal stille en person, som har lidt skade, som om overtrædelsen af konkurrenceretten ikke var blevet begået. Den skal derfor omfatte ret til erstatning for det lidte tab og for tabt fortjeneste, samt betaling af renter.
3. Fuld erstatning i henhold til dette direktiv må ikke føre til overkompensation i form af erstatning med straffende formål eller flere eller andre skadeserstatninger.«
- 13 Det nævnte direktivs artikel 5 med overskriften »Fremlæggelse af beviser« fastsætter:
- »1. Medlemsstaterne sikrer i forbindelse med erstatningssøgsmål i Unionen, at nationale retter på anmodning af en sagsøger, der har fremlagt en begrundelse med rimeligt tilgængelige faktuelle oplysninger og beviser, som i tilstrækkelig grad understøtter rimeligheden af hans erstatningskrav, kan pålægge sagsøgte eller tredjemand at fremlægge relevante beviser, som er undergivet deres rådighed, på de betingelser, der er fastsat i dette kapitel. Medlemsstaterne sikrer, at nationale retter på sagsøgtes anmodning kan pålægge sagsøger eller tredjemand at fremlægge relevante beviser.
- [...]
2. Medlemsstaterne sikrer, at de nationale retter kan kræve fremlæggelse af nærmere angivne beviser eller relevante kategorier af beviser, der er beskrevet så præcist og så snævert som muligt på grundlag af rimeligt tilgængelige faktuelle oplysninger i begrundelsen.
3. Medlemsstaterne sikrer, at nationale retter begrænser fremlæggelsen af beviser til, hvad der er rimeligt i forhold til formålet. [...]«
- 14 Samme direktivs artikel 11 med overskriften »Solidarisk hæftelse« bestemmer følgende i stk. 1:
- »Medlemsstaterne sikrer, at virksomheder, der har overtrådt konkurrenceretten ved deres fælles adfærd, hæfter solidarisk for den skade, som er forvoldt ved overtrædelsen af konkurrenceretten, dvs. at hver virksomhed er forpligtet til at opfylde det fulde krav om erstatning for skaden, og skadelidte har ret til at kræve den fulde erstatning dækket af enhver af de overtrædende virksomheder, indtil denne har fået dækket det fulde krav.«
- 15 Artikel 17 i direktiv 2014/104 med overskriften »Tabsopgørelse« fastsætter:
- »1. Medlemsstaterne sikrer, at hverken den bevisbyrde eller det krav til bevisstyrke, der gælder med henblik på udarbejdelse af tabsopgørelsen, gør det praktisk umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at gøre retten til erstatning gældende. Medlemsstaterne sikrer, at nationale retter får beføjelse til efter nationale procedurer at ansætte skadens størrelse, hvis det er fastslået, at en sagsøger har lidt skade, men det er praktisk umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt nøjagtigt at opgøre skaden på grundlag af de foreliggende beviser.
2. Det formodes, at kartelovertrædelser forvolder skade. Overtræderen skal have ret til at afkræfte denne formodning.
3. Medlemsstaterne sikrer, at en national konkurrencemyndighed i forbindelse med et erstatningssøgsmål efter anmodning fra en national ret kan bistå denne nationale ret med hensyn til at opgøre skaden, hvis den nationale konkurrencemyndighed finder det hensigtsmæssigt.«

16 Dette direktivs artikel 22 med overskriften »Tidsmæssig anvendelse« har følgende ordlyd:

»1. Medlemsstaterne sikrer, at de nationale love og bestemmelser, der vedtages [...] med henblik på at overholde dette direktivs materielle bestemmelser, ikke har tilbagevirkende kraft.

2. Medlemsstaterne sikrer, at alle nationale love og bestemmelser, der vedtages [...], ud over de i stk. 1 omhandlede, ikke finder anvendelse på erstatningssøgsmål, der indbringes for en national ret før den 26. december 2014.«

Spansk ret

17 Real Decreto-ley 9/2017, por el que se transponen directivas de la Unión Europea en los ámbitos financiero, mercantil y sanitario, y sobre el desplazamiento de trabajadores (kongeligt lovdekret nr. 9/2017 om gennemførelse af EU-direktiver på det finansielle, det handelsmæssige og det sundhedsmæssige område og om udstationering af arbejdstagere) af 26. maj 2017 (BOE nr. 126 af 27.5.2017, s. 42820) har bl.a. til formål at gennemføre direktiv 2014/104 i spansk ret.

18 Ved nævnte lovdekret nr. 9/2017 tilføjedes en artikel 283a, litra a), til Ley 1/2000, de Enjuiciamiento Civil (lov nr. 1/2000 om civil retspleje) af 7. januar 2000 (BOE nr. 7 af 8.1.2000, s. 575, herefter »lov om civil retspleje«) om fremlæggelse af beviser i forbindelse med retslige procedurer vedrørende erstatningssøgsmål med henblik på erstatning for skade, der er lidt som følge af overtrædelser af konkurrenceretten. Indholdet af denne bestemmelses stk. 1, første afsnit, er identisk med indholdet af artikel 5, stk. 1, første afsnit, i direktiv 2014/104.

19 Denne lovs artikel 394 fastsætter:

»1. I sager, der realitetsbehandles, betaler den part, som ikke har fået medhold i alle sine påstande, sagsomkostningerne i første instans, medmindre retten med en behørig begrundelse finder, at sagen rejste alvorlig retlig eller faktisk tvivl.

Med henblik på afgørelsen om sagsomkostningerne tages der for at vurdere, om sagen rejste retlig tvivl, hensyn til fast retspraksis i lignende sager.

2. Hvis der gives medhold i eller sker delvis frifindelse for påstandene, bærer hver part sagsomkostningerne i forbindelse med sit søgsmål og betaler halvdelen af de fælles omkostninger, medmindre der foreligger rimelig grund til at pålægge en af parterne sagsomkostningerne for procesmisbrug.

[...]«

Tvisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

20 Den 19. juli 2016 vedtog Kommissionen afgørelse C(2016) 4673 final om en procedure i henhold til artikel 101 [TEUF] og artikel 53 i EØS-aftalen (sag AT.39824 – lastbiler), som blev offentliggjort i resumé i *Den Europæiske Unions Tidende* den 6. april 2017 (EUT 2017, C 108, s. 6). Sagsøgte i hovedsagen var blandt adressaterne for denne afgørelse.

- 21 I nævnte afgørelse fastslog Kommissionen, at 15 lastbilproducenter, herunder sagsøgte i hovedsagen samt Renault Trucks SAS og Iveco SpA, havde deltaget i et kartel i form af en samlet og vedvarende overtrædelse af artikel 101 TEUF og artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde af 2. maj 1992 (EFT 1994, L 1, s. 3) vedrørende hemmelige aftaler om prissætning og bruttoprisstigninger for lette erhvervskøretøjer og tunge køretøjer i Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS).
- 22 Hvad angår de sagsøgte i hovedsagen varede overtrædelsesperioden fra den 17. januar 1997 til den 18. januar 2011.
- 23 Den 11. oktober 2019 har sagsøgerne i hovedsagen anlagt søgsmål med påstand om erstatning fra sagsøgte i hovedsagen, som følge af sidstnævntes ulovlige adfærd. I overtrædelsesperioden købte D. Ignacio en lastbil af mærket Mercedes, som sagsøgte i hovedsagen havde fremstillet, mens Tráficos Manuel Ferrer købte 11 lastbiler, hvoraf 5 var af mærket Mercedes, som nævnte sagsøgte havde fremstillet, 4 var fremstillet af Renault Trucks og 2 af Iveco, som havde de tekniske specifikationer for de køretøjer, der er identificeret afgørelsen af 19. juli 2016.
- 24 Sagsøgerne i hovedsagen har gjort gældende, at de har lidt en skade, som består i overprisen for de erhvervede køretøjer som følge af den ulovlige adfærd, som sagsøgte i hovedsagen udviste. De har for at godtgøre overprisen fremlagt en sagkyndig erklæring, hvori der fastslås en gennemsnitlig overpris på det marked, der er påvirket af kartellet, på 16,35%.
- 25 Eftersom nogle af de køretøjer, som sagsøgerne i hovedsagen havde købt, ikke var blevet fremstillet af sagsøgte i hovedsagen, men af andre adressater for afgørelsen af 19. juli 2016, har nævnte sagsøgte den 11. august 2020 adciteret Renault Trucks og Iveco i sagen, idet selskabet har gjort gældende, at såfremt sagen blev afviklet uden disse producenter, ville selskabets og de pågældende producenters ret til forsvar blive tilsidesat. Ved kendelse afsagt den 22. september 2020 har den forelæggende ret afvist denne adcitation, hvilken afgørelse den opretholdt ved kendelse afsagt den 23. oktober 2020.
- 26 Sagsøgte i hovedsagen har ligeledes gjort gældende, at søgsmålet er ugrundet, til støtte for hvilket argument selskabet bl.a. har fremlagt sin egen sagkyndige erklæring.
- 27 Efter et indledende retsmøde for den forelæggende ret har parterne i hovedsagen aftalt, at sagsøgerne fik adgang til de oplysninger, der blev taget i betragtning i den sagkyndige erklæring, som sagsøgte i hovedsagen har fremlagt, med det dobbelte formål at give mulighed for eventuelle grundigere indsigelser imod denne erklæring og for eventuelt at kunne ændre den sagkyndige erklæring, som disse sagsøgere havde fremlagt. Denne adgang til oplysninger blev gennemført i datalokalet i sagsøgtes kontorer. Den 18. marts 2021 har sagsøgerne i hovedsagen fremlagt en teknisk rapport om resultaterne opnået efter konsultationen af de pågældende oplysninger.
- 28 Efter at parterne i hovedsagen under hovedforhandlingen ved den forelæggende ret har drøftet deres respektive sagkyndige erklæringer og nedlagt deres påstande, har denne ret ved afgørelse af 25. marts 2021 besluttet at udsætte fristen for domsafsigelsen og anmodet parterne om at fremsætte deres bemærkninger til, om det var hensigtsmæssigt forelægge Domstolen en anmodning om præjudiciel afgørelse. De nævnte parter har efterkommet denne anmodning.

29 På denne baggrund har Juzgado de lo Mercantil nº 3 de Valencia (handelsret nr. 3 i Valencia, Spanien) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

- »1) Er skadelidtes ret til fuld erstatning på grundlag af en konkurrencebegrænsende adfærd i artikel 101 TEUF og i henhold til den retspraksis, der fortolker denne bestemmelse, til hinder for ordningen i [...] artikel 394, stk. 2, [i lov om civil retspleje,] hvorefter skadelidte bærer en del af sagsomkostningerne, alt efter størrelsen på de beløb, der uretmæssigt er blevet betalt i form af en overpris, og som [skadelidte] tilbagebetales som følge af det delvise medhold i vedkommendes erstatningskrav, der forudsætter, at der foreligger en konkurrencebegrænsende overtrædelse, som har årsagsforbindelse med en skade, der med sikkerhed anerkendes, opgøres og indrømmes som følge af retssagen?
- 2) Giver den nationale rets beføjelse til at ansætte skadens størrelse den pågældende ret tilladelse til at opgøre denne skade subsidiært og selvstændigt, idet retten har fastslået, at der er tale om en situation med informationsasymmetri eller uløselige problemer med hensyn til opgørelsen, som ikke må hindre skadelidtes ret til fuld erstatning på grundlag af en konkurrencebegrænsende praksis i artikel 101 TEUF, sammenholdt med chartrets artikel 47, herunder i et tilfælde hvor skadelidte på grundlag af en konkurrencebegrænsende overtrædelse i form af et kartel, der skaber overpriser, i løbet af sagen har haft adgang til de oplysninger, som sagsøgte har støttet sin sagkyndige undersøgelse på for at udelukke, at der foreligger en erstatningsberettiget skade?
- 3) Giver den nationale rets beføjelse til at ansætte skadens størrelse den pågældende ret tilladelse til at opgøre denne skade subsidiært og selvstændigt, idet retten har fastslået, at der er tale om en situation med informationsasymmetri eller uløselige problemer med hensyn til opgørelsen, som ikke må hindre skadelidtes ret til fuld erstatning på grundlag af en konkurrencebegrænsende praksis i artikel 101 TEUF, sammenholdt med chartrets artikel 47, herunder i et tilfælde hvor skadelidte på grundlag af en konkurrencebegrænsende overtrædelse i form af et kartel, der skaber overpriser, har rettet sit erstatningskrav mod en af adressaterne for den administrative afgørelse[, hvorved der fastslås en overtrædelse,] som solidarisk ansvarlig for denne skade, idet den pågældende adressat ikke markedsførte den vare eller tjenesteydelse, som den pågældende skadelidte købte?«

Om de præjudicielle spørgsmål

Indledende bemærkninger

- 30 Det skal indledningsvis bemærkes, at den forelæggende ret i sine spørgsmål ikke har nævnt direktiv 2014/104, men har henvist til begreber, der fremgår heraf, såsom retten til fuld erstatning for skade lidt som følge af en konkurrencebegrænsende adfærd, der er omhandlet i artikel 101 TEUF, informationsasymmetri mellem parterne, de vanskeligheder ved opgørelse af den skade, der skyldes sådan adfærd, som den nationale retsinstans kan stå over for, og overtrædernes solidariske hæftelse. I præmisserne for anmodningen om præjudiciel afgørelse har den forelæggende ret endvidere rejst spørgsmålet om den tidsmæssige anvendelse af dette direktivs artikel 3, 5 og 11 samt artikel 17, stk. 1.
- 31 Det skal i denne henseende indledningsvis bemærkes, at det som led i den samarbejdsprocedure mellem de nationale retter og Domstolen, som er indført ved artikel 267 TEUF, tilkommer denne at give den nationale ret et hensigtsmæssigt svar, som sætter den i stand til at afgøre den tvist, der

verserer for den. Ud fra dette synspunkt påhviler det Domstolen i givet fald at omformulere de spørgsmål, der forelægges den. Det påhviler nemlig Domstolen at fortolke alle de bestemmelser i EU-retten, som de nationale retter skal anvende for at træffe afgørelse i de for dem verserende tvister, også selv om disse bestemmelser ikke udtrykkeligt er omtalt i de præjudicielle spørgsmål, der forelægges Domstolen (dom af 7.7.2022, Pensionsversicherungsanstalt (Børnepasningsperioder i udlandet), C-576/20, EU:C:2022:525, præmis 35 og den deri nævnte retspraksis).

- 32 Selv om den forelæggende ret formelt har begrænset sine spørgsmål alene til fortolkningen af artikel 101 TEUF – og for så vidt angår det andet og det tredje spørgsmål sammenholdt med chartrets artikel 47 – er en sådan omstændighed derfor ikke til hinder for, at Domstolen oplyser den om alle de momenter angående fortolkningen af EU-retten, som kan være til nytte ved afgørelsen af den sag, som verserer for den, uanset om den har henvist til dem i sine spørgsmål. Det tilkommer herved Domstolen af samtlige de oplysninger, der er fremlagt af den forelæggende ret, og navnlig af forelæggelsesafgørelsens præmisser, at udlede de EU-retlige elementer, som det under hensyn til sagens genstand er nødvendigt at fortolke (jf. analogt dom af 7.7.2022, Pensionsversicherungsanstalt (Børnepasningsperioder i udlandet), C-576/20, EU:C:2022:525, præmis 36 og den deri nævnte retspraksis).
- 33 Med hensyn til det spørgsmål om den tidsmæssige anvendelse af artikel 3, 5, 11 og artikel 17, stk. 1, i direktiv 2014/104, som den forelæggende ret har rejst, skal der sondres mellem, om disse bestemmelser, henset til retspraksis, følger af selve artikel 101 TEUF, i hvilket tilfælde de finder umiddelbar anvendelse, eller om de alene følger af direktivet, hvilket bevirker, at den tidsmæssige anvendelse heraf skal undersøges i lyse af nævnte direktivs artikel 22.

Det første spørgsmål

- 34 Med hensyn til den ret til fuld erstatning for skade, der er lidt som følge af en konkurrencebegrænsende adfærd, som er nævnt inden for det første spørgsmål, skal det bemærkes, at det følger af effektivitetsprincippet og princippet om, at enhver har ret til at kræve erstatning for skade påført dem som følge af en aftale eller en adfærd, der kan begrænse eller fordreje konkurrencevilkårene, at de skadelidte ikke kun skal kunne kræve en egentlig erstatning (damnum emergens), men ligeledes erstatning for tabt fortjeneste (lucrum cessans) samt renter (dom af 13.7.2006, Manfredi m.fl., C-295/04 – C-298/04, EU:C:2006:461, præmis 95).
- 35 Ved i artikel 3, stk. 1, i direktiv 2014/104 at omtale medlemsstaternes forpligtelse til at sikre, at enhver fysisk eller juridisk person, som har lidt skade på grund af en overtrædelse af konkurrenceretten, kan kræve og opnå fuld erstatning for denne skade, og ved i direktivets artikel 3, stk. 2, at definere denne som retten til erstatning for det lidte tab og for tabt fortjeneste, samt betaling af renter, har EU-lovgiver tilsigtet at bekræfte eksisterende retspraksis, som det fremgår af 12. betragtning til nævnte direktiv, således at de nationale foranstaltninger til gennemførelse af disse bestemmelser nødvendigvis skal finde umiddelbar anvendelse på alle erstatningssøgsmål, der er omfattet af anvendelsesområdet for direktivet, således som det bekræftes i direktivets artikel 22, stk. 2.
- 36 Det følger heraf, at det første spørgsmål nærmere bestemt vedrører spørgsmålet om, hvorvidt retten til fuld erstatning for skade, der er lidt som følge af en konkurrencebegrænsende adfærd, således som denne er anerkendt og defineret i artikel 3, stk. 1 og 2, i direktiv 2014/104, og som den følger af artikel 101 TEUF, er til hinder for en national civilprocesretlig regel som den, der

fremgår af artikel 394, stk. 2, i lov om civile retspleje, hvorefter hver part bærer sine egne omkostninger og betaler halvdelen af de fælles omkostninger, såfremt de får delvist medhold, medmindre der foreligger ulovlig adfærd.

- 37 Som det fremgår af betragtningerne i nærværende doms præmis 34 og 35, vedrører retten til fuld erstatning for skade forvoldt ved en konkurrencebegrænsende adfærd, og navnlig en overtrædelse af artikel 101 TEUF, ikke reglerne for fordelingen af sagsomkostningerne i forbindelse med retslige procedurer med henblik på gennemførelsen af denne ret, eftersom disse regler ikke tager sigte på erstatning for skade, men inden for hver enkelt medlemsstat og i henhold til medlemsstatens nationale ret fastlægger reglerne for fordelingen af sagsomkostningerne afholdt under afviklingen af sådanne sager.
- 38 EU-lovgiver har i øvrigt udeladt spørgsmålet om sagsomkostningerne fra anvendelsesområdet for direktiv 2014/104, eftersom dette spørgsmål kun behandles indirekte i direktivets artikel 8, stk. 2, som vedrører sanktioner i tilfælde af nægtelse af fremlæggelse af beviser eller tilintetgørelse af beviser og fastsætter de nationale retsinstansers mulighed for at pålægge den part, der har gjort sig skyldig i en sådan nægtelse af fremlæggelse af beviser eller i en tilintetgørelse, at betale sagsomkostningerne.
- 39 Når dette er sagt, skal det med hensyn til artikel 101 TEUF bemærkes, at Domstolens praksis, hvorefter de regler, der finder anvendelse på søgsmål, der skal sikre beskyttelse af de rettigheder, borgerne har i henhold til EU-retten, ikke må være mindre gunstige end dem, der vedrører tilsvarende søgsmål af intern karakter (ækvivalensprincippet), og ikke må gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt i praksis at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til EU-retten (effektivitetsprincippet), finder anvendelse (jf. i denne retning dom af 28.3.2019, Cogeeco Communications, C-637/17, EU:C:2019:263, præmis 43 og 44).
- 40 Eftersom det er åbenbart, at den foreliggende sag ikke vedrører en tilsidesættelse af ækvivalensprincippet, skal det under hensyntagen til effektivitetsprincippet undersøges, om en national civilprocesretlig regel som den, som er fastsat i artikel 394, stk. 2, i lov om civile retspleje, og som i givet fald er udspecificeret i de spanske retsinstansers praksis, hvorefter det ligeledes er muligt at blive pålagt at betale sagsomkostningerne, når der er en mindre forskel mellem det, der er nedlagt påstand om, og det, der er opnået i forbindelse med en procedure, gør det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt i praksis at udøve retten til fuld erstatning for skade som følge af en konkurrencebegrænsende adfærd, således som denne er fastsat og defineret i artikel 3, stk. 1 og 2, i direktiv 2014/104, og som den følger af artikel 101 TEUF.
- 41 I denne forbindelse har EU-lovgiver, som det fremgår af sjette betragtning til direktiv 2014/104, med hensyn til erstatningssøgsmål anlagt i henhold til de nationale foranstaltninger til gennemførelse af dette direktiv, taget udgangspunkt i den konstatering, at den bekæmpelse af konkurrencebegrænsende adfærd, der udgik fra det offentlige, dvs. fra Kommissionen og de nationale konkurrencemyndigheder, ikke var tilstrækkelig til at sikre den fulde overholdelse af artikel 101 TEUF og 102 TEUF, og at det var vigtigt at forbedre privates mulighed for at medvirke til opfyldelsen af dette formål (jf. i denne retning dom af 10.11.2022, PACCAR m.fl., C-163/21, EU:C:2022:863, præmis 55).
- 42 Denne deltagelse fra private i pålæggelse af økonomiske sanktioner og dermed også ved forebyggelsen af konkurrencebegrænsende adfærd er så meget desto mere ønskværdig, som den ikke alene kan afhjælpe den direkte skade, som den pågældende hævder at have lidt, men

ligeledes den indirekte skade, som påføres markedets struktur og funktion, som ikke har kunnet få fuld økonomisk virkning, navnlig til fordel for de berørte forbrugere (dom af 10.11.2022, PACCAR m.fl., C-163/21, EU:C:2022:863, præmis 56 og den deri nævnte retspraksis).

- 43 Det er med henblik på at nå dette formål, at EU-lovgiver, efter at den i 14., 15., 46. og 47. betragtning til direktiv 2014/104 fremhævede informationsasymmetrien mellem sagsøgeren og sagsøgte i den i direktivet omhandlede søgsmålstype – for så vidt som det fremgår af 14. betragtning til nævnte direktiv, at »[o]fte er det udelukkende modparten eller tredjemand, der er i besiddelse af de beviser, der er nødvendige for at godtgøre et erstatningskrav, og sagsøgeren har ikke tilstrækkelig viden om dem eller adgang til dem« – har forpligtet medlemsstaterne til at vedtage foranstaltninger, der giver nævnte sagsøger mulighed for at afhjælpe denne asymmetri.
- 44 Med henblik herpå er medlemsstaterne ved direktiv 2014/104 for det første blevet pålagt at give denne part beføjelse til at anmode de nationale retsinstanser om på visse betingelser i medfør af direktivets artikel 5 at give sagsøgte eller tredjepart påbud om at fremlægge relevante beviser, som de råder over. For det andet er disse stater ved nævnte direktiv blevet pålagt på visse betingelser at give retsinstanserne beføjelse til, når det er umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt i praksis at opgøre skaden, at fastsætte denne skønsmæssigt i overensstemmelse med direktivets artikel 17, stk. 1, eventuelt – hvis de måtte ønske dette – med hjælp fra den nationale konkurrencemyndighed, således som det følger af nævnte direktivs artikel 17, stk. 3. For det tredje er medlemsstaterne i henhold til direktivet forpligtede til at opstille formodninger, bl.a. den formodning om, at et kartel har medført skade, som er fastsat i direktivets artikel 17, stk. 2.
- 45 Det følger heraf, at i modsætning til Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler (EFT 1993, L 95, s. 29), hvis fortolkning har givet anledning til dom af 16. juli 2020, Caixabank og Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 og C-259/19, EU:C:2020:578), som den forelæggende ret har omtalt, hvilke aftaler typisk involverer en svag part, forbrugeren, der står over for en stærk part, den erhvervsdrivende, som har solgt eller udlejet varer eller leveret tjenesteydelser – hvilket ulige styrkeforhold kommer til udtryk i et aftaleforhold, som bl.a. begrænses af princippet om forbud mod urimelige kontraktvilkår og i princippet giver anledning til sanktioner ved ophævelsen af sådanne kontraktvilkår – vedrører direktiv 2014/104 søgsmål, som inddrager virksomhedens ansvar uden for kontraktforhold og fremviser styrkeforholdet mellem tvistens parter, hvilket styrkeforhold, som følge af vedtagelsen af de nationale foranstaltninger til gennemførelse af samtlige direktivets bestemmelser, som er opregnet i nærværende doms præmis 44, og alt efter hvordan de værktøjer, der herved er stillet til rådighed, anvendes af navnlig sagsøgeren, atter kan bringes i balance.
- 46 Det skal følgelig fastslås, at denne retspraksis ikke kan overføres på en type tvister, der er kendetegnet ved EU-lovgivers indgreb, hvorved sagsøgeren, der som udgangspunkt er stillet mindre gunstigt, tillægges midler med henblik på at atter at bringe styrkeforholdet mellem vedkommende og sagsøgte i balance til sin egen fordel. Udviklingen i dette styrkeforhold, og navnlig spørgsmålet om, hvorvidt sagsøgeren eventuelt har anvendt de værktøjer, som vedkommende råder over vedrørende bl.a. muligheden for i henhold til artikel 5, stk. 1, første afsnit, i direktiv 2014/104 at anmode den nationale retsinstans om at pålægge sagsøgte eller tredjeparter at fremlægge relevante beviser, som de måtte råde over, afhænger af hver enkelt parts adfærd, som alene vurderes af den ret, for hvilken sagen verserer.
- 47 Det følger heraf, således som generaladvokaten har anført i punkt 68 i forslaget til afgørelse, at sagsøgeren i sager om erstatning for skade forvoldt ved overtrædelser af konkurrenceretten, hvor den pågældende delvist ikke får medhold, med rimelighed kan pålægges at bære sine egne

omkostninger, eller i det mindste en del af dem, samt betale en del af de fælles omkostninger, såfremt det forhold, at disse omkostninger er opstået, kan tilregnes den pågældende, f.eks. på grund af urimelige krav eller den måde, hvorpå vedkommende har ført sagen.

- 48 Det skal følgelig fastslås, at en national civilprocesretlig regel som den, som er fastsat i artikel 394, stk. 2, i lov om civile retspleje, sammenholdt med de spanske retsinstitutters praksis, som er nævnt i nærværende doms præmis 40, ikke gør det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve retten til fuld erstatning for skade som følge af en konkurrencebegrænsende adfærd, således som denne er fastsat og defineret i artikel 3, stk. 1 og 2, i direktiv 2014/104, og som den følger af artikel 101 TEUF, hvorfor effektivitetsprincippet ikke er blevet tilsidesat.
- 49 Henset til det ovenfor anførte skal det første spørgsmål besvares med, at artikel 101 TEUF og artikel 3, stk. 1 og 2, i direktiv 2014/104 skal fortolkes således, at disse bestemmelser ikke er til hinder for en national civilprocesretlig regel, hvorefter hver part bærer sine egne omkostninger og betaler halvdelen af de fælles omkostninger, såfremt de får delvist medhold, medmindre der foreligger ulovlig adfærd.

Det andet og det tredje spørgsmål

- 50 Med det andet og det tredje spørgsmål, som skal behandles samlet, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 17, stk. 1, i direktiv 2014/104 skal fortolkes således, at der kan foretages et retsligt skøn over den skade, der er forvoldt ved sagsøgt konkurrencebegrænsende adfærd, for det første, når denne sagsøgte har givet sagsøgeren adgang til de oplysninger, der lå til grund for den pågældende sagsøgt udarbejdelse af en sagkyndig erklæring med henblik på at udelukke, at der foreligger en erstatningsberettiget skade, og for det andet, når erstatningssøgsmålet er anlagt mod kun en enkelt af adressaterne for den afgørelse, hvorved der blev fastslået en overtrædelse af artikel 101 TEUF, hvilken adressat kun markedsfører en del af de varer, som sagsøgeren har erhvervet, og hvorom det gøres gældende, at de er blevet påvirket af en overpris som følge af overtrædelsen. Den forelæggende ret har i denne forbindelse gjort muligheden for at foretage et sådant skøn betinget af, at det fastslås, at der foreligger informationsasymmetri eller uovervindelige vanskeligheder ved opgørelsen af skaden.
- 51 Det skal indledningsvis bemærkes, at artikel 17, stk. 1, i direktiv 2014/104 er en processuel bestemmelse som omhandlet i direktivets artikel 22, stk. 2 (dom af 22.6.2022, Volvo og DAF Trucks, C-267/20, EU:C:2022:494, præmis 85), hvorfor de nationale foranstaltninger, der sikrer gennemførelsen af denne artikel 17, stk. 1, i henhold til nævnte artikel 22, stk. 2, finder anvendelse på erstatningssøgsmål anlagt efter den 26. december 2014.
- 52 Når dette er sagt, skal det for det første bemærkes, at de erstatningssøgsmål, der henhører under anvendelsesområdet for direktiv 2014/104, i lighed med civile erstatningskrav generelt tager sigte på en erstatning, der er tættest muligt på skaden, når det er påvist, at der foreligger en skade, og ansvaret herfor er godtgjort, hvilket ikke kan udelukke, at der fortsat er en vis usikkerhed, når den nationale retsinstitutt skal fastsætte erstatningens størrelse. Derfor svarer selve det forhold, at denne usikkerhed foreligger, hvilket er en integreret del af tvister vedrørende ansvar og i virkeligheden følger af sammenstødet mellem argumenter og sagkyndige erklæringer under de kontradiktoriske drøftelser, ikke til den grad af kompleksitet ved vurderingen af skaden, der kræves for, at det retslige skøn, der foreskrives i direktivets artikel 17, stk. 1, kan anvendes.

- 53 For det andet begrænser selve ordlyden af denne bestemmelse anvendelsesområdet for det retslige skøn af skaden til situationer, hvor det er umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt i praksis at opgøre denne, når eksistensen heraf i forhold til sagsøgeren er godtgjort, hvilket f.eks. kan bestå i særligt store vanskeligheder ved fortolkningen af de fremlagte dokumenter med hensyn til, hvor stor en del af den overpris, der følger af kartellet, der overvælttes på prisen for den vare, som sagsøgeren har erhvervet fra en af karteldeltagerne.
- 54 Dermed indgår begrebet informationsasymmetri, selv om det, som det fremgår af nærværende doms præmis 43, ligger til grund for vedtagelsen af artikel 17, stk. 1, i direktiv 2014/104, imidlertid ikke i gennemførelsen af denne bestemmelse i modsætning til, hvad affattelsen af det andet og det tredje spørgsmål indikerer. I denne henseende kan der, således som generaladvokaten har fremhævet i punkt 86 i forslaget til afgørelse, opstå vanskeligheder ved den konkrete opgørelse af skaden, selv om parterne er ligestillede med hensyn til de tilgængelige oplysninger.
- 55 Det skal herom i første række fremhæves, at det formål, der er anført i nærværende doms præmis 41, forudsatte, at der blev indført værktøjer, der kunne afhjælpe informationsasymmetrien mellem tvistens parter, eftersom overtræderen pr. definition ved, hvad denne har gjort og i givet fald er blevet foreholdt, og kender til de beviser, som i et sådant tilfælde har kunnet tjene Kommissionen eller den pågældende nationale konkurrencemyndighed til at godtgøre overtræderens deltagelse i en konkurrencebegrænsende adfærd i strid med artikel 101 TEUF og 102 TEUF, mens den, der har lidt skade som følge af denne adfærd, ikke råder over disse beviser (dom af 10.11.2022, PACCAR m.fl., C-163/21, EU:C:2022:863, præmis 59).
- 56 I anden række har EU-lovgiver for at afhjælpe denne konstaterede informationsasymmetri således vedtaget en række foranstaltninger, der er opregnet i nærværende doms præmis 44, hvorom det skal fremhæves, at de virker i samspil, idet behovet for at foretage et retsligt skøn over skaden navnlig kan være afhængigt af det resultat, som sagsøgeren opnår efter en anmodning om fremlæggelse af beviser i medfør af artikel 5, stk. 1, første afsnit, i direktiv 2014/104.
- 57 I tredje række tilkommer det den nationale ret som følge af denne bestemmelses centrale betydning i direktivet at efterprøve, om sagsøgeren har benyttet sig af nævnte bestemmelse, inden retsinstansen foretager et retsligt skøn. Såfremt det som følge af sagsøgerens passivitet er umuligt i praksis at vurdere skaden, tilkommer det nemlig ikke den nationale ret at træde i stedet for denne eller afhjælpe vedkommendes mangler.
- 58 I det foreliggende tilfælde forholder det sig anderledes, eftersom sagsøgte selv, efter at vedkommende fik tilladelse hertil af den forelæggende ret, stillede de oplysninger, som den pågældende havde støttet sig på for at modsige sagsøgerens sagkyndige erklæring, til rådighed for sagsøgeren. Det skal i denne henseende bemærkes, at en sådan tilrådighedsstillelse kan styrke de kontradiktoriske drøftelser vedrørende såvel, om skaden foreligger, som om dens størrelse, og er dermed til gavn for parterne, som kan tilpasse, ændre eller supplere deres argumenter, og for den nationale retsinstans, der gennem denne sagkyndige erklæring, efterfulgt af en modstående sagkyndig erklæring, som er belyst ved tilrådighedsstillelsen af de oplysninger, som den bygger på, råder over oplysninger, som indledningsvis giver den mulighed for at påvise den skade, som sagsøgeren har lidt, og dernæst opgøre omfanget heraf, hvilket kan fritage denne retsinstans fra at foretage et retsligt skøn. Denne tilrådighedsstillelse af oplysninger, som på ingen måde fratager den anmodning om fremlæggelse af beviser, der er fastsat i artikel 5, stk. 1, første afsnit, i direktiv 2014/104 sin betydning, kan tværtimod styrke sagsøgeren og give vedkommende indikationer om dokumenter eller oplysninger, som den pågældende måtte finde uundværlige at fremskaffe.

- 59 Med forbehold af den eventuelle indvirkning af direktivets artikel 5, stk. 1, på en national rets mulighed for at foretage et retsligt skøn i medfør af nævnte direktivs artikel 17, stk. 1, er den omstændighed, som er kendetegnende for den i hovedsagen omhandlede situation, nemlig at sagsøgte selv, efter at denne fik tilladelse hertil af den forelæggende ret, stillede de oplysninger, som virksomheden havde støttet sig på for at modsige sagsøgerens sagkyndige erklæring, til rådighed for sagsøgeren, ikke som sådan relevant med henblik på vurderingen af, om den nationale retsinstans kan foretage et retsligt skøn.
- 60 For det tredje står det den part, som har fremsat et erstatningskrav, der støttes på en skade forvoldt ved en konkurrencebegrænsende adfærd, frit, om vedkommende vil rette kravet mod blot en enkelt af ophavsmændene til denne adfærd, eftersom det følger af retspraksis, således som generaladvokaten har anført i punkt 102 i forslaget til afgørelse, at en overtrædelse af konkurrenceretten i princippet bevirker, at ophavsmændene hertil hæfter solidarisk (dom af 29.7.2019, Tibor–Trans, C-451/18, EU:C:2019:635, præmis 36).
- 61 Dermed skal artikel 11, stk. 1, i direktiv 2014/104, for så vidt som denne bestemmelse foreskriver en sådan mulighed, anses for at være en bestemmelse, der kodificerer Domstolens praksis, og den henhører af de samme grunde som dem, der er anført i nærværende doms præmis 35 vedrørende direktivets artikel 3, stk. 1 og 2, under de bestemmelser i dette direktiv, hvis nationale foranstaltninger til gennemførelse finder umiddelbar anvendelse.
- 62 Når dette er sagt, kan denne mulighed ikke hindre den part, der har anlagt et erstatningssøgsmål, som henhører under anvendelsesområdet for direktiv 2014/104, i at anmode den nationale retsinstans, for hvilken sagen verserer, om at pålægge andre ophavsmænd til den ulovlige adfærd at fremlægge relevante beviser efter de regler og inden for de grænser, der er fastsat i direktivets artikel 5, for at give denne retsinstans mulighed for at afgøre, om der foreligger en skade og størrelsen heraf, og herved undgå at foretage et retsligt skøn med hensyn til denne.
- 63 I denne sag markedsførte to andre lastbilproducenter, som blev pålagt sanktioner ved Kommissionens afgørelse af 19. juli 2016, nemlig Renault Trucks og Iveco, således køretøjer, som Tráficos Manuel Ferrer anskaffede, og kunne følgelig give den pågældende beviser vedrørende den overpris, som skyldtes kartellet, med henblik på at afgøre, om og i hvilket omfang denne overpris faktisk blev overvæltet på købsprisen for fire lastbiler fra Renault Trucks og to lastbiler fra Iveco. Det skal herom bemærkes, at sagsøgte i medfør af nævnte direktivs artikel 5, stk. 1, første afsnit, sidste punktum, ligeledes har mulighed for at anmode denne retsinstans om at pålægge de nævnte andre ophavsmænd at fremlægge relevante beviser, hvilket kan være særligt hensigtsmæssigt i en situation som i det foreliggende tilfælde, hvor den forelæggende ret ikke har imødekommet ad citationen af to af disse.
- 64 Med forbehold af denne eventuelle indvirkning af artikel 5, stk. 1, i direktiv 2014/104 på den nationale rets mulighed for at foretage et retsligt skøn i medfør af direktivets artikel 17, stk. 1, er den omstændighed, som er kendetegnende for den i hovedsagen omhandlede situation, nemlig at erstatningssøgsmålet er anlagt mod kun en enkelt af adressaterne for en afgørelse, hvorved der blev fastslået en overtrædelse af artikel 101 TEUF, hvilken adressat kun har markedsført en del af de varer, som sagsøgeren har erhvervet, og hvorom det gøres gældende, at de er blevet påvirket af en overpris som følge af overtrædelsen, ikke som sådan relevant med henblik på vurderingen af, om den nationale retsinstans kan foretage et retsligt skøn.

65 Henset til de ovenstående betragtninger skal det andet og det tredje spørgsmål følgelig besvares med, at artikel 17, stk. 1, i direktiv 2014/104 skal fortolkes således, at hverken den omstændighed, at sagsøgte i et søgsmål, der henhører under anvendelsesområdet for dette direktiv, har stillet de oplysninger, som vedkommende støttede sig på for at modsige sagsøgerens sagkyndige erklæring, til rådighed for denne sagsøger, eller at sagsøgeren alene har rettet sit krav mod en enkelt af ophavsmændene til nævnte overtrædelse, i sig selv er relevante med henblik på at vurdere, om de nationale retsinstanser kan foretage et retsligt skøn over skaden, idet dette skøn for det første forudsætter, at skaden er påvist, og for det andet at det er umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt i praksis at opgøre skaden præcist, hvilket indebærer, at der skal tages hensyn til samtlige elementer, der fører til en sådan konstatering, og navnlig at skridt, såsom den anmodning om fremlæggelse af beviser, der er fastsat i nævnte direktivs artikel 5, har været forgæves.

Sagsomkostninger

66 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne. Bortset fra de nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Anden Afdeling) for ret:

1) Artikel 101 TEUF og artikel 3, stk. 1 og 2, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2014/104/EU af 26. november 2014 om visse regler for søgsmål i henhold til national ret angående erstatning for overtrædelser af bestemmelser i medlemsstaternes og Den Europæiske Unions konkurrenceret

skal fortolkes således, at

disse bestemmelser ikke er til hinder for en national civilprocesretlig regel, hvorefter hver part bærer sine egne omkostninger og betaler halvdelen af de fælles omkostninger, såfremt de får delvist medhold, medmindre der foreligger ulovlig adfærd.

2) Artikel 17, stk. 1, i direktiv 2014/104

skal fortolkes således, at

hverken den omstændighed, at sagsøgte i et søgsmål, der henhører under anvendelsesområdet for dette direktiv, har stillet de oplysninger, som vedkommende støttede sig på for at modsige sagsøgerens sagkyndige erklæring, til rådighed for denne sagsøger, eller at sagsøgeren alene har rettet sit krav mod en enkelt af ophavsmændene til nævnte overtrædelse, i sig selv er relevante med henblik på at vurdere, om de nationale retsinstanser kan foretage et retsligt skøn over skaden, idet dette skøn for det første forudsætter, at skaden er påvist, og for det andet at det er umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt i praksis at opgøre skaden præcist, hvilket indebærer, at der skal tages hensyn til samtlige elementer, der fører til en sådan konstatering, og navnlig at skridt, såsom den anmodning om fremlæggelse af beviser, der er fastsat i nævnte direktivs artikel 5, har været forgæves.

Underskrifter